

Реферативний огляд джерел із конституційно-правової тематики, опублікованих у 2022 році

ДИСЕРТАЦІЙНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Бондаренко Б. О. Конституційно-правове забезпечення незалежності конституційного суду (європейський та український досвід) : дис. ... д-ра філософії [спец. 081 «Право»] / Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2022. 220 с.

Дисертація є першим в українській науці конституційного права монографічним дослідженням конституційно-правового забезпечення незалежності конституційного суду на основі аналізу українського та європейського досвіду. Проведено комплексний аналіз механізму забезпечення незалежності конституційного суду, класифіковано засоби її забезпечення; визначено системи засобів, якими конституційний суд може забезпечувати власну незалежність та які мають реалізовуватися іншими суб'єктами. Особливу увагу приділено аналізу інституту окремої думки судді конституційного суду як засобу забезпечення його індивідуальної незалежності, особливо у випадку незгоди судді з рішенням по суті справи. Встановлено, що засобами забезпечення незалежності конституційного суду неюридичного характеру, зокрема, є діяльність засобів масової інформації, реалізація громадянами права на мирні зібрання та діяльність громадських організацій. Зроблено висновок про те, що ці засоби на практиці можуть як сприяти забезпеченню незалежності конституційного суду, так і використовуватися задля тиску на нього.

Бугайко Ю. О. Конституційно-правові засади лінгвістичної експертизи законопроектів в Україні : дис. ... д-ра філософії [спец. 081 «Право»] / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2022. 230 с.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню конституційно-правових основ лінгвістичної експертизи законопроектів в Україні. Сформульовано низку теоретичних положень і практичних пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання й організаційного механізму реалізації лінгвістичної експертизи законопроектів в Україні. На основі термінологічного аналізу предметного поля лінгвістичної експертизи законопроектів здійснено розмежування термінів «лінгвістична експертиза законопроектів» та «редакційне опрацювання законопроектів» у контексті законодавчої процедури й обґрунтовано доцільність використання терміна «лінгвістична експертиза законопроектів» для позначення всебічного мовознавчого дослідження законопроектів. Запропоновано авторську класифікацію лінгвістичної експертизи законопроектів за характером мовної помилки в законодавчому тексті. Особливу увагу автор звертає на відсутність у нашій державі нормативно-правового закріплення уніфікованого алгоритму проведення лінгвістичної експертизи законопроектів та наголошує на необхідності розроблення і затвердження методології проведення лінгвістичної експертизи

законопроектів, яка закріплюватиме основні принципи та технологічні етапи її проведення, а також методичних рекомендацій щодо проведення окремих видів лінгвістичних експертиз законопроектів. Висвітлено діяльність зарубіжних науково-дослідних установ з питань автоматизації лінгвістичного аналізу законодавчих актів та обґрунтовано необхідність розроблення «хмарного» програмного забезпечення для здійснення лінгвістичної експертизи законопроектів в Україні у контексті Концепції Національної програми інформатизації.

Дрозд А. О. Інститут конституційного контролю в державах романо-германської правової системи: історико-порівняльний аналіз : дис. ... д-ра філософії [спец. 081 «Право»] / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2021. 256 с.

Дисертація є комплексним історико-порівняльним дослідженням створення, формування, функціонування інституту конституційного контролю в країнах романо-германської правової системи. Досліджено процес зародження, становлення в минулому та функціонування в нинішніх політико-правових умовах органів конституційної юстиції, що мають своє представництво в усіх державах-членах Європейського Союзу. Зазначено, що саме ці країни й належать до романо-германської (континентальної) правової сім'ї, де своє місце знайшла й вітчизняна правова система. Особливу увагу зосереджено на деяких проблемах здійснення конституційного контролю, наприклад: діючі моделі конституційного контролю і наглядую неповною мірою забезпечують системний і безперервний характер у вияві, оцінці й відновленні порушеного конституційного балансу в суспільній практиці і не відповідають викликам часу; несвоєчасне відновлення порушеного конституційного балансу, що призводить до накопичення негативної суспільної енергії, яка, набираючи критичної маси, призводить до соціальних вибухів і дестабільності; відсутність системної та органічної взаємодії у функціональній діяльності інститутів влади щодо здійснення конституційного контролю. Обґрунтовано поняття конституційного моніторингу та конституційної діагностики.

Дубас В. В. Вплив практики Європейської комісії «За демократію через право» на розвиток конституціоналізму в Україні : дис. ... д-ра філософії [спец. 081 «Право»] / Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2022. 284 с.

Дисертацію присвячено дослідженню в українській науці конституційного права впливу практики Європейської комісії «За демократію через право» на розвиток конституціоналізму в Україні. Здійснено комплексний теоретичний і практичний аналіз впливу практики Венеційської комісії, виокремлено форми впливу та охарактеризовано його наслідки на політико-правові процеси в Україні. Теоретичне значення цього дослідження полягає в тому, що вперше зроблено спробу проаналізувати вплив практики Європейської комісії «За демократію через право», дослідити правові аспекти співпраці з погляду конституційної доктрини та практики. У підсумку напрацьовано практичні рекомендації щодо основних шляхів удосконалення системи правління в Україні та покращення співпраці України з Європейською комісією «За демократію через право». Обґрунтовано, що вплив практики Венеційської комісії на розвиток конституціоналізму в Україні здійснюється (а) в прямих формах шляхом закріплення рекомендацій Комісії в текстах норма-

тивно-правових актів України; оцінки національного законодавства щодо його відповідності практиці Європейської комісії «За демократію через право», тлумачення приписів національного законодавства у світлі практики Комісії; встановлення факту відповідності припису національного законодавства практиці Венеційської комісії при застосуванні, використання рекомендацій державними органами за відсутності національного правового регулювання, (б) а також в опосередкованій формі шляхом її застосування органами міжнародних організацій під час підготовки й ухвалення актів міжнародного права в конкретних випадках щодо України.

Мищенко А. В. Конституційно-правове регулювання обмеження соціально-економічних прав людини: європейський досвід та його значення для України : дис. ... д-ра філософії [спец. 081 «Право»] / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2022.

Дисертацію присвячено комплексному науковому дослідженню конституційно-правового регулювання обмеження соціально-економічних прав людини, його нормативно-правових та організаційних засад, визначенню актуальних проблем обмеження соціально-економічних прав людини в Україні, аналізу досвіду обмеження соціально-економічних прав у країнах Європейського Союзу і за правом Європейського Союзу, а також перспективам його подальшого запозичення та безпосереднього впровадження в Україні. Висвітлено досвід окремих європейських країн щодо застосування норм національного законодавства та норм законодавства Європейського Союзу в питаннях здійснення обмежень під час реалізації соціальних й економічних прав (на прикладі закріплення, регулювання та реалізації соціально-економічних прав людини за національним правом Ірландії, Польщі, Іспанії, Швеції й за правом Європейського Союзу). Наголошено, що стратегічним напрямом України є поступове створення умов для набуття нею статусу члена Європейського Союзу, а також наближення її законодавства до стандартів цієї організації. Саме для того, щоб процес наближення законодавства України до стандартів Європейського Союзу відбувався з урахуванням закономірностей становлення та розвитку інституту прав людини у Європейському Союзі, останній має бути осмислений у різних аспектах.

Саркісян В. М. Конституційно-правові засади громадського контролю за виборами в Україні : дис. ... д-ра філософії [спец. 081 «Право»] / Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2022. 254 с.

У дисертації проаналізовано теоретичні підходи до дослідження конституційно-правових засад громадського контролю за виборами, розкрито методологію дослідження конституційно-правових засад громадського контролю за виборами, визначено поняття громадського контролю за виборами в Україні, охарактеризовано міжнародні стандарти громадського контролю за виборами, проаналізовано зарубіжний досвід громадського контролю за виборами, встановлено типологію громадського контролю за виборами в сучасному конституційно-правовому досвіді, досліджено стан конституційно-правового регулювання громадського контролю за виборами в Україні, з'ясовано роль громадського контролю за виборами у протидії порушенням виборчого законодавства України, розкрито конституційно-правові засади здійснення громадського контролю за діяльністю Національної

поліції під час проведення виборів в Україні. На основі врахування позитивного зарубіжного досвіду громадського контролю за виборами обґрунтовано пропозицію щодо доповнення частини другої статті 6 Закону України «Про Центральну виборчу комісію» від 30 червня 2004 року № 1932-IV положенням, відповідно до якого прізвища щонайменше трьох членів Центральної виборчої комісії мають бути включені до подання Президента України про призначення членів Комісії за пропозицією громадських організацій, зареєстрованих у встановленому законом порядку, до статутної діяльності яких належать питання виборчого процесу і спостереження за ним та які здійснювали таке спостереження на останніх виборах, що відбувалися в Україні.

Телліс С. О. Інститут президентства в Україні та в Угорщині: теоретико-правовий порівняльний аналіз : дис. ... д-ра філософії [спец. 081 «Право»] / Університет економіки та права «КРОК». Київ, 2021. 222 с.

Дисертацію присвячено теоретико-правовому порівняльному дослідженню інституту президентства в Україні та в Угорщині. У роботі розкрито особливості становлення і функціонування інституту президентства у контексті державно-правового розвитку обох країн. Автором обґрунтовано, що аналіз проблеми в зазначеному аспекті дає можливість виявити місце та роль президента у функціонуванні державної влади. Отримало подальший розвиток теоретико-методологічне визначення регулятивної, контрольної, кадрової і установчої функцій президента щодо органів державної влади з виокремленням ролі суб'єктивного чинника як критеріальної ознаки. Під час дослідження інституту президентства в Україні та в Угорщині в контексті державно-правового процесу виявлено підстави для побудови можливої політично-правової моделі подальшого розвитку обох країн. З огляду на актуальність проблематики дисертант дає практичні рекомендації покращення законодавчого регулювання функціонування інституту президентства. Визначено доцільність внесення змін до Конституції України, Закону України «Про Кабінет Міністрів України», Виборчого кодексу України.

Шевчук О. А. Конституційно-правові засади нормотворчості центральних органів виконавчої влади : дис. ... д-ра філософії [спец. 081 «Право»] / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2022. 220 с.

Дисертацію присвячено комплексному та ґрунтовному аналізу конституційно-правових засад нормотворчості центральних органів виконавчої влади. На підставі проведеного дослідження сформульовано пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства у цій сфері. Запропоновано проєкт Закону України «Про нормативно-правові акти» доповнити положеннями, які регламентували би процедуру передачі повноважень міністром у частині розробки проєктів у порядку делегованої нормотворчості. Визначено, що доцільно врегулювати у проєкті вказаного закону порядок планування, проєктування та введення в дію нормативних актів, наказів міністерств України, що визначить особливості нормотворчої діяльності центральних органів виконавчої влади на всіх стадіях нормотворчої діяльності міністерства. Запропоновано у проєкті Закону України «Про нормативно-правові акти» закріпити види нормативно-правових актів не тільки центральних органів виконавчої влади, а й інших центральних органів виконавчої влади з урахуванням нової моделі організації виконавчої влади в Україні та

сучасних викликів суспільства; закріпити критерії для розмежування актів центральних органів виконавчої влади: за суб'єктами ухвалення акта, за правовою формою вираження актів, за сферою правового регулювання, за територіальною сферою дії, за суб'єктним складом ініціаторів акта.

СТАТТІ ТА НАУКОВІ ДОПОВІДІ

Берченко Г. В., Канюк М. Т. Поширення дії пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод на діяльність Конституційного Суду України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 2. С. 39–42.

Статтю присвячено дослідженню дискусійного питання про поширення дії пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод на діяльність Конституційного Суду України. Автори звертають увагу на принцип автономного тлумачення цивільних прав та обов'язків, а також на особливість судуострою України, і нагадують про поширення дії пункту 1 статті 6 Конвенції на провадження в адміністративному судочинстві та судочинстві в господарських судах. Наголошується на актуальності дослідження, оскільки наразі немає рішень Європейського суду з прав людини, де б він прямо визнав поширення дії пункту 1 статті 6 Конвенції на діяльність Конституційного Суду України. Обґрунтовується поширення дії пункту 1 статті 6 Конвенції на діяльність Конституційного Суду України крізь призму права громадян на звернення до Суду з конституційною скаргою. Порушується важливе питання щодо розгляду одного й того самого питання в Європейському суді з прав людини і Конституційному Суді України. Як наслідок, може виникнути ситуація, коли ці органи ухвалять протилежні рішення. За таких умов може відбутися своєрідний «конфлікт» рішень Європейського суду з прав людини та Конституційного Суду України, що породжуватиме практичну проблему в судовій практиці. Акцентовано, що небажання особи звертатися з конституційною скаргою не вважається підставою для неприйнятності заяви до розгляду Європейським судом із прав людини і не кваліфікується як невичерпання всіх національних засобів юридичного захисту. Проте така позиція з боку Європейського суду з прав людини може змінитися, враховуючи його гнучкий підхід до відповідного питання, якщо ефективність конституційної скарги в Україні значно зросте і відповідний фільтр стане скоріш корисним, а не навпаки.

Бровко Н. І., Сімакова С. І. Конституційні гарантії права власності на землю. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 1. С. 65–67.

Статтю присвячено конституційно-правовому аналізу проблем гарантій права власності на землю в Україні, що зумовлено стрімким розвитком національного законодавства, визначенням у ньому механізмів гарантування права власності на землю, врегулюванням питань щодо реалізації права власності на землю, необхідністю захисту права приватної власності в умовах формування ринку земель. Особливо гостро питання конституційних гарантій права власності на землю постає в сучасних умовах формування ринку земель та зняття мораторію на їх продаж. Нормативне закріплення права власності є необхідною умовою функціонування правової системи, тому відображення гарантій права власності на землю в Конституції України є першочерговим завданням, що дозволить створити фундаментальну базу чинного законодавства та забезпечити досконале правове регулювання

земельних відносин. Чітке нормативне закріплення гарантій права власності на землю в Конституції України є запорукою функціонування системи захисту права власності на землю. Право власності на землю гарантується Конституцією України. Хоча ця гарантія знаходить своє подальше втілення у земельному законодавстві, все ж гарантії захисту права на землю мають безпосереднє конституційне підґрунтя. Норми Конституції України щодо права власності на землю потребують вдосконалення та змін з урахуванням аналізу конституцій багатьох зарубіжних країн, які мають якісне й ефективне законодавче регулювання земельних відносин. Розвинуті європейські держави не лише закріпили у своїх конституціях право власності на землю, а й визначили його гарантії, зокрема заборонивши виснаження землі, гарантувавши державний нагляд за її використанням. Пропонується з урахуванням зарубіжного досвіду відобразити такі гарантії в Конституції України, доповнивши низку її чинних статей.

Волкова Д. Поняття конституційного статусу релігійних організацій в Україні за часів незалежності. *Юридичний вісник*. 2022. № 1. С. 21–26.

Автором статті за допомогою герменевтичного методу проаналізовано, які елементи в сукупності характеризують конституційний статус релігійних організацій в Україні. На підставі проведених узагальнень запропоновано визначення поняття «конституційний статус релігійних організацій в Україні» — це встановлені положеннями конституційного законодавства права, обов'язки та юридична відповідальність релігійних громад незалежно від наявності або відсутності в них державної реєстрації, управлінь і центрів, монастирів, релігійних братств, місіонерських товариств (місій), духовних навчальних закладів, а також об'єднань, що складаються з вищезазначених релігійних організацій.

Гловюк І., Дроздов О., Завтур В., Дроздова О. До розробки концепту позитивних зобов'язань держави у сфері прав людини у кримінальному провадженні (на прикладі статті 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод). *Право України*. 2022. № 1. С. 156–189.

У статті на основі доктринальних джерел, у розрізі засади верховенства права виокремлено особливості та здійснено класифікацію позитивних зобов'язань держави у кримінальному провадженні. Позитивні зобов'язання держави розкрито на основі практики Європейського суду з прав людини. Детально розглянуто процесуальне зобов'язання держави, що впливає зі статті 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. У своєму найбільш загальному вираженні позитивні зобов'язання держави є поряд із негативними її зобов'язаннями відповідними обов'язками держави щодо захисту прав людини. Позитивні зобов'язання держави існують лише у вимірі принципу верховенства права. Ці зобов'язання мають подвійну, міжнародно-правову та конституційно-правову природу й охоплюють матеріальні й процесуальні аспекти. У кримінальному процесі позитивні зобов'язання держави повинні забезпечувати реальність й ефективність прав людини і основоположних свобод у кримінальному провадженні та мають здійснюватися як у формі нормотворчої діяльності, результатом якої є формування належного кримінального процесуального законодавства України (зокрема й належної правової процедури), так і у формі правозастосування (зокрема у виді відповідної судової практики) як певного забезпечувального кримінального процесуального механізму. Реалізація

позитивних зобов'язань держави у кримінальному провадженні знаходить своє сумарне відображення у положеннях статті 2 Кримінального процесуального кодексу України, яка встановлює загальні завдання кримінального провадження. Під позитивними зобов'язаннями держави у сфері кримінального провадження, на думку авторів, слід розуміти обов'язки держави в особі її компетентних органів забезпечити належну нормативну регламентацію порядку здійснення кримінального провадження, засновану на ідеї балансу приватних і публічних інтересів, включаючи визначення завдань такого провадження та кола правових засобів, якими вони будуть досягнуті, а також обов'язки осіб, що здійснюють від імені держави кримінальне провадження, забезпечити відповідний стандарт правозастосовної діяльності на всіх стадіях та в усіх видах проваджень кримінального процесу, зокрема й у межах міжнародного співробітництва під час кримінального провадження.

Дурдинець М. Конституціоналізм у часи змін: влада, суспільство та демократія. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2021. Т. 22. № 2. С. 82–90.

На підставі аналізу основних проблем і перспектив конституціоналізму крізь призму системи «влада — суспільство — демократія» визначено джерела формування влади й інституційні особливості вітчизняного парламентаризму. Проаналізовано розвиток конституційного судочинства в умовах системного порушення Основного Закону держави деякими представниками влади. Аргументовано низку пропозицій щодо шляхів оптимізації вітчизняного парламентаризму. Встановлено, що динамічний процес цифровізації державних процедур — це вектор цивілізаційного розвитку та посилення конкурентоспроможності держави в геополітичному вимірі.

Єфремова Н. В. Ранні ідеї про природні права людини та їх значення для розвитку права. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права : матеріали VII Міжнародної наукової конференції (м. Кременчук, 21–22 січня 2022 р.) / Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського*. Одеса : Гельветика, 2022. С. 17–21.

Цілком природно, зазначає автор, що вже у перших писаних законах, створених у стародавні часи, відобразились уявлення про справедливість. Права людини тоді, по суті, виводились із розуміння її гідності та цінності в суспільстві. У розвиток таких ідей свій внесок зробили різні особи, але сама концепція прав людини протягом, принаймні, двох з половиною тисячоліть була предметом постійних дискусій. Окремі ідеї втілювалися і в юридичних нормах, але ранні уявлення про загальні права людини не зароджувалися виключно в одній місцевості з якоюсь конкретною формою правління. Вони стосувалися віковичних та універсальних питань щодо взаємовідносин між окремими людьми та суспільством, але у XXI столітті, резюмує автор, розуміння зазначених аспектів політико-правової думки стародавнього світу сприятиме формуванню більш адекватного уявлення про історію розвитку доктрини прав людини.

Жаровська І. М., Матяшовська Р. Ю. Виборчі права в умовах глобальних трансформацій. *Наше право*. 2022. № 1. С. 40–45.

Статтю присвячено аналізу проблем перегляду виборчих прав людини в контексті електронного голосування в умовах глобалізаційних трансформацій. Кон-

статовано, що глобальні процеси трансформують юридичну реальність. Не є винятком права людини, у тому числі виборчі. Електронне голосування сьогодні є оптимальним способом мінімізувати виборчі витрати та заохотити виборців, особливо молодшої вікової групи, до голосування. Також доводиться, що електронні вибори передбачають зменшення ймовірності фальсифікації виборів на виборчих дільницях та забезпечення чесності виборчого процесу. Національна правова система в контексті правового регулювання у сфері електронних виборів відіграє ключову роль, оскільки немає узгоджених міжнародних стандартів у цій сфері. Регіональні європейські акти мають характер м'якого права. Констатовано, що попередньою вимогою всіх криптографічних схем електронного голосування є впевненість у тому, що виборець здатний виконувати криптографічні обчислення. Отже, мобільність голосування обмежена здатністю пристроїв (виборець повинен користуватися пристроєм, достатньо потужним для виконання криптографічних операцій і достатньо безпечним для мінімізації загрози порушення секретності), і медіаосвіченість виборця має бути забезпечена. З огляду на це запропоновано реалізувати такі правові принципи: 1) окрім електронного голосування, держава має забезпечити класичну форму виборчого процесу (електронні вибори завжди передбачають альтернативні способи голосування); 2) легітимація можливості виборця скасувати свій електронний голос шляхом голосування в реальному фактичному порядку на виборчій дільниці; 3) для подолання вікового дисонансу необхідне запровадження медіаграмотності електорату, особливо для осіб літнього віку; 4) забезпечення можливості достатнього темпорального проміжку для голосування.

Заворотченко Т. М. Охорона та захист виборчих прав громадян України: основні аспекти конституційно-правового регулювання. *Право і суспільство*. 2022. № 1. С. 3–8.

У статті розкрито проблеми та способи вдосконалення правового регулювання охорони й захисту виборчих прав громадян. Виборчі права громадян України аналізуються з точки зору застосування заходів, спрямованих на підвищення ефективності правозахисної діяльності судів загальної юрисдикції у сфері цих прав. Доводиться, що діяльність судів загальної юрисдикції потребує вдосконалення, основною метою якого є забезпечення єдності судової практики, відсутність якої спостерігається навіть на рівні Верховного Суду. Автор звертає увагу на основні гарантії виборчих прав, строки формування комісій і строки прийому пропозицій за складом комісій, що мають бути встановлені виборчим законодавством. Акцентується на виокремленні конституційної категорії «визнання, дотримання та захист». Встановлено, що поняття «визнання», «дотримання» та «захист» істотно розрізняються за своїм змістом і сенсом, що дозволяє визначити їх як взаємоповнювальні. Проаналізовано, що лише в поєднанні поняття «визнання», «дотримання» і «захист» здатні забезпечити найбільш повну реалізацію громадянином свого виборчого права. Зроблено висновок, що з причини «неточності конституційних орієнтирів» виникають правові колізії між державним і регіональним законодавством щодо регулювання та охорони пасивного виборчого права у визначенні компетенції України щодо виборчого законодавства. Автор визначає, що усуненню подібних суперечностей може слугувати більш детальне регулювання

виборчого права та його кодифікація на державному рівні. Звернено увагу, що різниці в застосуванні охоронних норм під час порушення виборчих прав громадян залежно від рівня виборів не існує. Зазначено, що в сенсі відмінностей можна говорити тільки про органи, які застосовують охоронні норми виборчих прав, а також про сукупність нормативно-правових актів, що регулюють та охороняють виборчі права громадян на виборах. Підкреслено: чим нижче рівень виборів, тим більший комплекс нормативно-правових актів застосовується для охорони і захисту виборчих прав громадян, але при цьому сам процес захисту стає складнішим, тому і захист виборчих прав громадян стає більш залежним від суб'єктивного фактору посадової особи, яка ухвалює рішення.

Кафарський В. Конституційно-правові засади контролю інститутів громадянського суспільства щодо антидержавної діяльності релігійних об'єднань. *Деокупація. Юридичний фронт* : матеріали Міжнародного експертного круглого столу (м. Київ, 18 березня 2022 р.) / Державний торговельно-економічний університет, Українська асоціація порівняльного правознавства, Українська асоціація міжнародного права, Асоціація реінтеграції Криму ; упоряд. і наук. ред. О. В. Кресін. Київ : Державний торговельно-економічний університет, 2022. С. 113–114.

У публікації акцентовано, що публічні висловлювання, поширення недостовірних даних або антиукраїнська діяльність, у тому числі пропаганда (проповіді священнослужителів), якщо в них проявляється навіть прихована підтримка сторони, що воює з Україною, повинні документуватися та засвідчуватися представниками громадських об'єднань, депутатами об'єднаних територіальних громад, районних та обласних рад, представниками місцевих органів державної влади, вірян релігійних громад і передаватися до місцевих та окружних адміністративних судів. На думку автора, щодо кримінальних правопорушень та злочинів проти основ національної безпеки України необхідно діяти відповідно до статті 111¹ Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів. В умовах воєнних дій посиляться перехід релігійних громад до патріотичних релігійних громад. Зміна підлеглості має здійснюватися шляхом внесення відповідних змін до статуту (положення) релігійної громади. Рішення про зміну підлеглості відповідно до змін до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 17 січня 2019 року ухвалюється загальними зборами релігійних громад. Такі загальні збори релігійної громади можуть скликатися її членами. Будь-які дії, спрямовані на виявлення фактів кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України, не повинні порушувати статтю 34 Конституції України.

Ковалів М. В., Скриньковський Р. М., Єсімов С. С., Назар Ю. С., Хмиз М. В., Йосифович Д. І., Тиркало Ю. Є., Кайдрович Х. І. Прокуратура у механізмі поділу влади в Україні. *Інтернаука. Серія «Юридичні науки»*. 2022. № 2. С. 1–19.

У статті із застосуванням комплексного системного аналізу правових явищ у контексті Конституції України і чинного законодавства розглянуто роль та місце прокуратури в механізмі поділу влади. Актуальність дослідження зумовлена участю прокуратури України в державному механізмі забезпечення та захисту прав і свобод громадян, що має науково-теоретичну і практичну значущість. Зазначено, що в системі поділу влади прокуратура посідає відокремлене місце. Це визначен-

ня правового становища дозволяє прокуратурі ефективніше виконувати основне завдання — захист прав та свобод громадян. Саме незалежність прокурорської влади є необхідною умовою забезпечення захисту конституційних прав. Вказано, що сучасний етап розвитку прокуратури характеризується постійними змінами у її правовому статусі. Це означає, що не існує ідеальної прокуратури, оскільки законодавство та суспільство розвиваються динамічно і приведення закону про прокуратуру у відповідність до життєвих реалій є закономірністю. Специфічні риси прокурорської влади доводять, що вона має входити у систему стримувань і противаг у відносинах із гілками державної влади.

Константин О. В. Захист прав людини як основне завдання правосуддя. *Нове українське право*. 2022. № 1. С. 103–108.

У статті розглядаються питання сутності й завдань правосуддя. Зазначається, що визнання, ефективні реалізація і судовий захист прав і свобод людини є умовою існування правової держави в Україні. Констатовано, що тільки з ухваленням Декларації про державний суверенітет України вперше на нормативному рівні закріплено незалежність судів від органів законодавчої і виконавчої влади. За положеннями Конституції України діяльність судів передбачає здійснення правосуддя. Під правосуддям пропонується розуміти реалізацію судами адміністративної, господарської та цивільної юрисдикції, спрямованої на захист прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, утвердження верховенства права процесуальної діяльності з вирішення юридичних спорів. Серед функцій судів виокремлено також вирішення питань обґрунтованості кримінального обвинувачення особи, здійснення судового контролю, забезпечення безспірних прав, підтвердження наявності чи відсутності юридичних фактів, уніфікації судової практики. Наголошується, що здійснення правосуддя в умовах побудови в Україні правової держави вимагає, щоб суди в процесуальній діяльності керувалися потребами забезпечення дієвого захисту порушених прав і свобод людини. На думку автора, правосуддям слід визнавати гуманістичне, а не формальне застосування судами норм права. Правосуддя не є тотожним реалізації судової влади. До судової влади належать не тільки суди, а й утворені для організаційного, кадрового, матеріально-технічного, інформаційного та іншого забезпечення процесуальної діяльності судів державні органи.

Костров В. О. До питання відмежування права на охорону здоров'я від інших суб'єктивних конституційних прав в Україні. *Juris Europensis Scientia*. 2022. Вип. 1. С. 28–31.

Метою статті є розмежування конституційного права на охорону здоров'я та конституційних прав на життя і на медичну допомогу. Автор підкреслює, що системний аналіз положень частини третьої статті 49 Конституції України та відповідних положень Основ законодавства України про охорону здоров'я свідчить про те, що право на охорону здоров'я є більш широким за своїм змістом, ніж право на медичну допомогу. Враховуючи це, право на медичну допомогу можна розглядати як одну зі складових права на охорону здоров'я. Автор резюмує, що з точки зору науки конституційного права навряд чи можна визнати проблемним розмежування права на життя та права на охорону здоров'я (це питання викликає дискусії в науці цивільного права). На його думку, більш актуальним є розмежування конституційного права на охорону здоров'я та конституційного права на життя та на медичну допомогу.

Кудін С. В., Яцишена Г. А. Конституційні засади забезпечення права людини на здоров'я в Чехії та Польщі: компаративно-правовий ракурс дослідження. *Наше право*. 2022. № 1. С. 18–25.

Метою дослідження є виявлення на основі компаративно-правового аналізу спільних і відмінних рис конституційного забезпечення права людини на здоров'я в Чеській Республіці й Польській Республіці. Основним завданням виступає узагальнення досвіду Чехії і Польщі, а з його врахуванням — і визначення напрямів удосконалення конституційного законодавства України в цій сфері. З'ясовано, що конституції зазначених держав мають спільні риси щодо формулювання конституційних засад забезпечення права людини на здоров'я. Разом з тим виявлено, що досвід організації системи охорони здоров'я у Польській Республіці і Чеській Республіці потребує внесення змін до конституційно-правових актів України. Вказано, що такі зміни мають бути спрямовані на більш чітке формулювання дефініцій основних понять і термінів, які визначають право на здоров'я людини, формування децентралізованої системи охорони здоров'я, яка відповідає б основним засадам політики Європейського Союзу у сфері охорони здоров'я.

Магновський І. Й. Інститут конституційної скарги як юридична гарантія прав людини в Україні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2022. Т. 1. № 97. С. 13–22.

У статті висвітлено в конституційно-правовому аспекті специфіку діяльності інституту конституційної скарги як юридичної гарантії прав людини в Україні з урахуванням практики зарубіжного досвіду й особливостей національного конституційного правосуддя. Подано організаційно-правовий характер конституційної скарги, що є формою прямого звернення до органу конституційної юрисдикції, оскільки вона подається особою в інтересах захисту її прав, які порушуються законом у результаті конкретного правозастосування. Акцентовано на такій особливості конституційної скарги, як її структура — внутрішня будова, котра включає: 1) норми, що регулюють підстави провадження за конституційною скаргою; 2) норми, присвячені предмету оскарження (нормативно-правові акти, що містять ймовірне порушення конституційних прав і свобод та перевірка конституційності яких віднесена до юрисдикції Конституційного Суду України); 3) норми, що визначають особливості правового статусу учасників конституційного оскарження; 4) норми, які закріплюють саму процедуру провадження за конституційною скаргою. Виявлено підсумкові ознаки конституційної скарги, серед яких: 1) скарга має бути пов'язана з конкретною справою, у якій ухвалено остаточне рішення компетентної влади; 2) основою скарги має бути лише порушення прав і свобод особи, які безпосередньо закріплені в тексті конституції держави; 3) скарга має субсидіарний характер, що означає можливість її внесення лише після вичерпання всіх інших доступних засобів правового захисту; 4) розгляд скарги належить до компетенції органу конституційної юстиції, рішення якого має остаточний характер і зобов'язує всі інші органи державної влади до його виконання.

Наливайко Л. Р., Марценюк Л. В. Права жінок та гендерна рівність в Україні: проблеми теорії та практики. *Приватне та публічне право*. 2022. № 1. С. 61–66.

У статті окреслено конституційно-правові засади забезпечення рівних прав чоловіків та жінок. Проаналізовано основні гендерні стратегії України до встанов-

лення гендерної демократії. Наведено приклади науково-практичних та виховних заходів із гендерної тематики, що регулярно проводяться на базі Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. Виокремлено основні причини гендерної нерівності в Україні, серед яких: стереотипи (стосовно того, що жінка — це домашня істота, берегиня родини, не повинна обіймати важливі посади); гендерні установки (патріархальні, тобто жінка повинна підкорятися чоловікові, та феміністичні, тобто несприйняття існування в сім'ї та суспільстві суворо закріплених чоловічих і жіночих ролей). Наголошено, що основними завданнями з розширення гендерних прав та підняттям України з 53-го місця за індексом гендерної нерівності на достойніші позиції є: проведення фундаментальних і прикладних досліджень з актуальних проблем правового статусу внутрішньо переміщених осіб та забезпечення гендерної рівності; розроблення проєктів нормативно-правових актів та пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства; проведення правових експертиз нормативно-правових актів, у тому числі гендерної; сприяння впровадженню результатів наукових досліджень у практичну діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування з метою захисту прав і свобод людини і громадянина, прав внутрішньо переміщених осіб, прав осіб, які постраждали від проявів гендерної нерівності, гендерного насильства, в тому числі насильства в сім'ї, як у мирний час, так і в умовах конфлікту. На думку авторів, основними напрямками державної гендерної політики в Україні повинні стати: державно-правове регулювання гендерних відносин; сприяння розвитку гендерної демократії та гендерної культури в суспільстві.

Полякова О. С. Добросесність як морально-етичний принцип діяльності державних установ: теоретичний та правовий аспекти. *Наукові перспективи*. 2022. № 2 (20). С. 181–193.

Статтю присвячено дослідженню теоретико-правових аспектів формування культури добросесності в українському суспільстві як морально-етичного принципу діяльності державних установ. На підставі аналізу довідкової літератури визначено змістову сутність складових понять терміна «добросесність» — «добро» і «чесність». Доведено, що це — високі моральні цінності, які є дуже важливими для формування в людини позитивних якостей характеру, сприяють моральному розвитку індивіда, його раціонального мислення й об'єктивного судження про навколишній світ. З'ясовано, що в сучасних умовах розвитку суспільства поняття «добро» наповнюється новим змістом та з абсолютистського підходу означає прагнення до створення образу довершеності, ідеалу досконалості особистості та суспільства. Близькою до категорії добра є категорія чесності, тому їх часто розглядають як єдине ціле. Добро і чесність як моральні цінності формують іншу цінність — добросесність, яку в науковій літературі трактують як морально-етичну складову діяльності публічних осіб, котрі мають дотримуватися моральних, етичних, духовних цінностей та принципів професійності і відповідальності за вчинені вчинки й прийняті управлінські та інші рішення. У статті на підставі аналізу законотворчої діяльності щодо формування культури суспільної добросесності визначено хронологію ухвалення правових документів України та сформовано уявлення стосовно видів добросесності, які формуються у певних сферах суспільства. Встановлено такі види добросесності, як: академіч-

на, доброчесність державних службовців, суддівська та поліцейська. Їх зміст, вимоги, правила, відповідальність закріплені на законодавчому рівні. Разом з тим слід зазначити, що сьогодні не вирішеним на законодавчому рівні залишається питання поліцейської доброчесності, що потребує пильної уваги з боку держави.

Прилуцький С. Конституційний Суд України та його інституційна (не) визначеність: актуальні проблеми вітчизняного державотворення. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. 2022. Вип. 120. С. 60–64.

Проведено дослідження інституційного місця та ролі Конституційного Суду України в системі органів державної влади. Виявлено відступи від імперативних положень статті 5 Конституції України щодо порядку зміни конституційного ладу. Негативним чинником названо позбавлення Конституційного Суду України інституційної належності до судової влади, чим значно обмежено можливості застосування гарантій незалежності та відповідних стандартів щодо судової влади.

Прієшкіна О. В., Харченко О. О. Політико-правова теорія державного суверенітету в умовах глобалізації та євроінтеграції. Правова держава. 2022. Вип. 45. С. 7–14.

Статтю присвячено сутності політико-правової теорії державного суверенітету, який належить Україні як державі (стаття 1), народний суверенітет — народу України (стаття 5), національний суверенітет (преамбула Конституції) — українській нації. В ході дослідження обґрунтовано, що реалізація державного суверенітету залежить не лише від дії загальних історичних та міжнародно-політичних факторів, а й від спроможності українського суспільства подолати економічні труднощі, від активної участі в цьому процесі кожного члена територіальної громади. Аналіз системного дослідження свідчить, що найважливішими ознаками державного суверенітету у вітчизняній та зарубіжній літературі є такі дві: верховенство державної влади щодо інших соціальних влад усередині держави та незалежність держави щодо інших суверенних держав ззовні. Доведено, що державний суверенітет і надалі відіграватиме ключову роль у міжнародних відносинах, що зумовлено перш за все глобалізаційними та євроінтеграційними процесами.

Самбор М. А. Право на свободу мирних зібрань у цифровому середовищі соціуму. ScienceRise. Juridical Science. 2022. № 1 (19). С. 24–29.

Досліджено особливості використання людиною права на свободу мирних зібрань в Україні та втілення його в цифровому середовищі. Проаналізовано питання форм здійснення права на свободу мирних зібрань, особливостей їх визначення в цифровому середовищі (у соціальних мережах та месенджерах), змістового наповнення вказаного права на етапі розвитку громадянського суспільства в Україні. Обґрунтовано думку про свободу реалізації цього права в цифровому середовищі демократичними засадами суспільства та сфер його буття, зокрема цифрового буття, із використанням доступних членам українського суспільства телекомунікаційних засобів. Зазначено, що право на свободу мирних зібрань у цифровому середовищі має декілька основних форм: 1) суб'єктивна форма поширення інформації серед суб'єктів, які можуть бачити зміст сторінки особи, що не

передбачає спеціальної мети формування однодумців та єднання їхніх інтересів; 2) створення спеціальних груп, мереж, котрі мають залучити та об'єднати навколо спільної ідеї певне коло осіб. Цифрове середовище, яке в житті дедалі більше поглинає людину, потребує детального дослідження з боку представників юридичної науки, адже вказана сфера передбачає якісне регулювання за допомогою універсального регулятора — права — відносин усередині нього, насамперед шляхом обмеження впливу держави на свободу буття й розвитку особистості та прав, пов'язаних із цим, а також створення гідних умов для цифрового розвитку особистості, її свободи та гідності.

Тернавська В. М. Комітет з питань правової політики Верховної Ради України та його роль у формуванні законодавчої політики держави. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2022. № 1. С. 108–115.

Статтю присвячено питанню правового статусу профільного комітету українського парламенту з питань правової політики та його ролі у процесі продукації законодавчої політики, яка виконує генералізуючу функцію у процесі правотворення. Порівняльно-правовий аналіз компетенції парламентських комітетів сприяє більш широкому висвітленню специфіки ролі Комітету з питань правової політики у законотворчому процесі. Зазначено, що парламентські комітети є основною організаційною формою роботи парламенту в демократичних країнах сучасного світу. Вивчення ролі комітетів у законотворчій діяльності парламенту дає можливість визначити показник законодавчої правоздатності комітетів. Парламентські комітети сприяють своєю щоденною роботою забезпеченню ефективності процесу розробки законодавчої політики. Виходячи з аналізу змісту компетенції Комітету з питань правової політики можна стверджувати, що саме цей комітет українського парламенту має розробляти Концепцію конституційно-правової політики України, а також загальнодержавну Концепцію правової політики України, яка суттєво зумовлює якість усієї правової системи.

Чижов Д. А. Система органів державної влади щодо забезпечення прав людини у сфері національної безпеки. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2021. Т. 11. № 2 (22). С. 18–23.

У статті констатовано незавершеність реформування означеної системи органів, що засвідчують недоліки правової регламентації їхньої діяльності, зокрема: 1) статус військового формування має Національна гвардія України. Водночас Національна гвардія України є військовим формуванням із правоохоронними функціями, що належить до системи Міністерства внутрішніх справ України; 2) до складу сектору безпеки й оборони належить Національна поліція України як центральний орган виконавчої влади. Водночас у Законі України «Про центральні органи виконавчої влади» немає вказівки на Національну поліцію як центральний орган виконавчої влади; 3) суб'єктами розвідувального співтовариства поміж інших, відповідно до Закону України «Про розвідку», є Служба безпеки України. Утім у частині другій статті 12 Закону України «Про національну безпеку України» Службу безпеки України визначено як окремий орган у сфері забезпечення національної безпеки. Вбачається, що подвійне зазначення одних і тих самих органів у системі органів державної влади щодо забезпечення прав людини у сфері національної безпеки є юридично некоректним.

Шевченко А. Є., Яцишена Г. А. Конституційно-правові аспекти забезпечення права людини на здоров'я в Україні. *Європейські перспективи*. 2022. № 1. С. 12–17.

Метою дослідження є виявлення основних аспектів конституційного забезпечення права людини на здоров'я в Україні. Основним завданням є узагальнення національного досвіду, а з його врахуванням — визначення напрямів удосконалення конституційного законодавства України в цій сфері. Встановлено, що конституційне забезпечення права на здоров'я людини в Україні міститься не лише в Основному Законі держави, а й у низці конституційно-правових актів, а проведений аналіз відповідних норм засвідчує недостатню досконалість дефініцій понять і термінів, які мають віддзеркалювати зазначене право. Виявлено, що проблемами у сфері охорони здоров'я в Україні є: відсутність сталої Концепції побудови нової національної системи охорони здоров'я, повільність проведення медичної реформи, започаткованої у 2017 році, і відходу від радянської централізованої системи управління охороною здоров'я населення.

Slinko T., Letnianchyn L., Bairachna L., Tkachenko Ye. The Rule of Law in the Legal Positions of the Constitutional Court of Ukraine. *Access to Justice in Eastern Europe*. 2022. Т. 5. № 1. С. 165–177.

Конституційний Суд України та суди загальної юрисдикції відіграють одну з головних ролей у застосуванні верховенства права. Статтю присвячено дослідженню конституціонізації принципу верховенства права, а також його складових елементів, зокрема принципу правової визначеності, пропорційності та прямої дії Конституції України. У статті аналізуються правові позиції Конституційного Суду України щодо змісту зазначених елементів верховенства права. Наголошується, що принцип пропорційності є основним для визначення меж прав людини. Зміст цього фундаментального принципу проявляється у пропорційно розумному співвідношенні між метою обмеження певного права людини та засобами, які держава використовує для його обмеження. Крім того, зазначається, що принцип прямої дії Конституції як елемент верховенства права має обмежену дію і стосується переважно положень про права і свободи людини і громадянина, а також положень нових процесуальних кодексів.

МОНОГРАФІЇ, ПОСІБНИКИ ТА ІНШІ ВИДАННЯ

Забезпечення прав людини: національний та міжнародний виміри : збірник матеріалів I Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Вінниця, 10 грудня 2021 р.) / Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду, Інститут інформації, безпеки і права НАПРН України [та ін.]. Вінниця, 2022. 261 с.

Збірник праць підготовлено за матеріалами I Всеукраїнської науково-практичної конференції «Забезпечення прав людини: національний та міжнародний виміри». Висвітлено теоретико-правові засади, національні та міжнародно-правові механізми забезпечення прав людини. Приділено увагу сучасному стану та шляхам удосконалення судового захисту прав людини. Розкрито роль безоплатної правової допомоги в забезпеченні прав людини та неюрисдикційні форми їх захисту.

Порядок доступу до публічної інформації. Законодавство. Судова практика. Коментар / упоряд. О. П. Орлюк, В. С. Ковальський. Київ : Юрінком Інтер, 2022. 352 с.

У збірнику наведено нормативно-правові акти, які регулюють відносини щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації та доступу до неї. Також додано матеріали судової практики.

Права людини в особливих правових режимах: досвід України : монографія / М. В. Афанасьєва, Ю. Д. Батан, Д. С. Терлецький [та ін.]; Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса : Гельветика, 2022. 356 с.

Монографію підготовлено кафедрою конституційного права Національного університету «Одеська юридична академія» із запрошенням експертів, науковців інших установ та організацій. Монографія є колективною науковою працею, результатом критичного переосмислення конституційно-правової дійсності та реалізації прав людини в Україні в умовах особливих правових режимів. Авторами проведено конституційно-правовий аналіз правових засад міжнародного права щодо прав людини, міжнародного гуманітарного права, а також національної законодавчої бази та судової практики, щодо права держав вживати заходів у відступі від своїх юридичних зобов'язань у надзвичайних ситуаціях.

Слінько Т. М., Дахова І. І., Летнянчин Л. І. Конституційне право України : посібник. Харків : Право, 2022. 260 с.

Посібник підготовлено відповідно до Програми навчальної дисципліни «Конституційне право України» у закладах вищої освіти. Враховано новітнє законодавство, практику Конституційного Суду України і Європейського суду з прав людини.

Справедливе грошове забезпечення як основна форма соціального захисту військовослужбовців України : монографія / за ред. О. М. Ярошенка. Харків : Право, 2022. 352 с.

Однією з найважливіших юридичних гарантій реалізації права на працю є можливість працездатної особи заробляти працею собі на життя. Ігнорування цієї гарантії роботодавцем є грубим порушенням трудового законодавства, що призводить до експлуатації працездатної особи, а також унеможливорює забезпечення належного рівня соціальної безпеки працівника, що недопустимо в сучасній соціальній, правовій і демократичній державі, якою є Україна. Особливо актуальним це питання є щодо військовослужбовців.